

Konstruktivistisia näkökulmia ympäristöjournalismiin

HANSEN, Anders (toim.). *The Mass Media and Environmental Issues*. Leicester, Leicester University Press 1993.

Ympäristöjournalismin ja 'riskikomunikaation' tutkimus on laajentunut viime vuosina nopeasti varsinkin Yhdysvalloissa, Britanniassa ja Saksassa. Anders Hansenin toimittama antologia ei ole ensimmäinen yleiskatsaus aihepiiriin, mutta parempi kuin muutamat amerikkalaiset edeltäjänsä. Se esittelee myös muodikkaaksi nousutta konstruktivistista — tai konstruktionistista — mediatutkimuksen suuntausta.

Vaikka konstruktivismi on muutamille kirjoittajille myös selvä manifesti, itse termin sisältö jää paikoitellen hämäräksi. Esipuheessaan Hansen määrittelee, että "konstruktivistisen lähestymistavan mukaan tiettyjen sosiaalisten kysymysten esilläolo tiettyinä aikoina on suhteellisen (joskaan ei täysin) riippumaton näiden kysymysten vakavuudesta". Ympäristöaiheiden nousut ja laskut julkisuuden pörsissä ovat huono indikaattori ympäristön tilan muutoksista. Tämä tuskin on mikään uutinen kenellekään ympäristöasioita aktiivisesti seuraavalle, mutta Hansen vihjaa lähinnä siihen, että jo reilut parikymmentä vuotta harrastusta sosiaalisten ongelmien tutkimusperinteestä voisi olla hyötyä myös mediatutkimuksessa.

Hiukan selvemmin kirjan konstruktivistisen sanoma nousee esiin Sharon Dunwoodyn ja Robert Griffinin artikkeleissa. He väittävät, että mediatutkimus on keskittynyt pääosin "journalistisiin tuotteisiin — riskijuttuihin — eikä niinkään niihin prosesseihin, jotka vaikuttavat juttujen rakentamiseen". Kirja korostaa erilaisten yhteiskunnallisten toimijoiden, lähteiden, valtaa ja vaikutusta siihen, mitkä ympäristöasiat nousevat me-

dioissa esille ja missä muodossa.

Monet kirjoittajat kaivavat esiin Stuart Hallin ja kumppanien *Policing the Crisis* kirjan (1978) ajatuksen 'ensisijaisista' määrittelijöistä (primary definers), jonka mukaan ne todellisuutta koskevat määrittelyt, jotka mediat esityksissään tuottavat ovat usein peräisin muilta kuin medioilta itseltään. Useimmat ovat tosin lukueneet Hallin ja kumppanien kirjan Peter Schlesingerin kautta ja antavat siitä turhan yksiokeisen käsityksen, jonka mukaan 'ensisijaiset määrittelijät' ovat Hallille ja kumppaneille yhtä kuin yhteiskunnan rahakkaat ja vallakkaat instituutiot. Silti Hansenin kirjassa nousee hyvin esille ympäristöjournalismin erityislaatu.

Kirjan kannalta on sääli, että kukaan kirjoittajista ei tarkemmin pohdi oman konstruktivisminsa yhteyksiä journalismin tutkimuksen konstruktivistisiin suuntauksiin, teeneensosiologiseen konstruktivismiin tai sosiaalisten ongelmien tutkimusperinteeseen. Niissähän on toisinaan enemmän eroja kuin yhtäläisyyksiä. Esille ei myöskään nouse monien konstruktivististen suuntausten yhteinen ongelma eli taipumus tutkia ongelmien määrittelyyn prosesseja vain tiettyjen toimijoiden ja käytäntöjen näkökulmasta.

Kirja jakautuu perinteisen kommunikatiomallin mukaan kolmeen osaan. Ensimmäinen tutkii ympäristöjournalismia agendan rakentamisen, toinen sanomien ja merkitysten ja kolmas yleisön näkökulmasta. Parhaimmillaan kirja on muutamissa kahden ensimmäisen jakson tapaustutkimuksissa, jotka onnistuvat voittamaan sosiaalisten ongelmien "monimutkaista neuvotteluprosessia" niin perinteisen agenda setting -tutkimuksen, journalististen käytäntöjen kuin tekstianalysinkin näkökulmasta.

Dunwoody ja Griffin lähestyvät journalistisen aineiston valintaa ja muokkausta 'kehityksen' (frame) käsitteen avulla. He korostavat sitä, että erilaiset uutiskriteerit tai journalistiset laadun kriteerit ovat liian yleisiä kuvaamaan journalistisia prosesseja käytännössä. Kehykset ovat 'mentaalaisia karttoja', joiden pohjalta toimittajat sekä tulkitsevat ilmiötä itselleen että rakentavat juttuja

yleisölle.

Dunwoody ja Griffin eivät muotoile kehityksen käsitettä niin systemaattisesti, että se antaisi selkeitä osviittoja metodologiseen kehittelyyn tai yleistyksiin. Implisiittisesti he viittaavat siihen, että kehukset voivat olla erilaisten toimijoiden intressejä tai keskinäisiä suhteita kuvaavia näkökulmia ja merkityksellistämisen tapoja johonkin journalismin aiheena olevaan prosessiin. Usein nämä kehukset muuttuvat prosessin kuluessa. Jonkin alueen saastumista voidaan merkityksellistää esim. tieteen tai viranomaisten näkökulmasta (osoittavatko viranomaisten teettämät tutkimukset saastumisen haitat?), tai politiikan näkökulmasta (miten viranomaiset tai poliittikot toimivat alueen puhdistamiseksi?), syyllisyyden näkökulmasta (kuka on vastuussa tapahtumasta?) tai kansalaisten näkökulmasta (millaisia vaaroja saastuminen aiheuttaa ja miten niihin pitäisi suhtautua?). Toimittajat ovat usein riippuvaisia lähteistään tiedon saamisessa. Lähteet käyttävät myös merkittävää valtaa suhteessa journalistisiin kehuksiin, vaikka toimittajat eivät välttämättä suoraan omaksu joidenkän toimijoiden tulkintakehystä ja näkökulmia.

Simon Cottle erittelee tv-uutisten tapoja käsitellä ympäristöasioita. Vertaillenään valtakunnallisia ja paikallisia tv-uutisia Cottle yhdistelee perinteistä sisällönanalyysia ja tv-tekstin lähiuukua ja selvittää myös sitä, kuinka hyvin ja millä tavoin erilaiset yhteiskunnalliset instituutiot ja toimijat pääsevät esille.

Suosituin tutkimuskohde on Greenpeace, jonka julkisuusstrategiat kiinnostavat useita kirjoittajia. Perusteellisimmin aiheetta käsittelee Hansen, joka tutkii brittiläisen laatuohjelmiston järjestöä koskevaa kirjoittelua 80-luvun puolivälistä 90-luvun alkuun. Kirjoitus piirtää myös kuvan järjestöstä, joka pikkukuhijaa muuttuu tempausten järjestäjästä legitimeksi ja arvovallaiseksi lähteeksi. Tämä muutos liittyy siihen, että Greenpeace nojautuu entistä selkeämmin tieteeseen. Greenpeacen etuna moniin muihin järjestöihin on monipuolisuus ja kyky tarjota medioille tutkimukseen perustuvaa tietoa. Siitä on tullut eräänlainen puoliviraal-

nen vastiaihde.

Hansenin mukaan Greenpeace on saanut runsaasti julkisuutta ja samalla se on myös onnistunut tuomaan omat näkökulmansa esille medioiden kautta. Kriittisiä juttuja oli Hansenin mukaan varsin vähän, verrattuna moniin muihin lähteisiin. Viime vuosina tilanne tosin lienee jonkin verran muuttunut, Greenpeace on saanut osakseen myös kritiikkiä ja negatiivista julkisuutta. Greenpeacen nousu oli osa 80-luvun lopun ympäristöboomia, jonka jälkeen medioiden kiinnostus ympäristöasioihin on laimentunut ja myös ympäristöjärjestöjen kritiikki on voimistunut.

Kirja pyrkii ulos mediakeskeisestä tutkimuksesta kahteen suuntaan. Yhtäältä se hahmottaa sitä sosiaalista ympäristöä, jossa mediat toimivat ja ymmärtää ympäristöongelmat myös yhteiskunnallisina ja poliittisina. Tästä huolimatta useimpien artikkelien yhteydet muuhun yhteiskuntatutkimukseen, esimerkiksi yhteiskunnallisten liikkeiden tutkimukseen jäävät melko ohuiksi. Toinen suunta on kansalaisyhteiskunta. Tästä lähtien suhteessa linkki ei ole kovin vahva. Oikeastaan vain yksi etnografinen tutkimus lähestyy kysymystä, miten kansalaiset kokevat ympäristökysymykset ja niitä koskevan julkisen keskustelun.

Parhaimman avauksen muun yhteiskuntatutkimuksen suuntaan tekee Stig Arne Nohrstedt. Melkoisen loppuunkalutusta aiheestaan, Tshernobylin onnettomuuden julkisuudesta, hän onnistuu puristamaan esiin joitakin ympäristöjournalismin ja riskikommunikaation ydinkysymyksiä. Hän ei tyydy vain kuvaamaan sitä, millaisen kuvan mediat onnettomuudesta antoivat ja millaisia informaatiokatkoja riskikommunikaatiossa syntyi, vaan lähestyy aihetta toimijoiden välisten suhteiden näkökulmasta.

Viranomaisten heikko valmistautuminen ja yhdenmukainen rauhoittelu ristiriitaisista tiedoista huolimatta nosti esille pinnan alla kyteneen epäluottamuksen. Mediat vahvistivat tätä epäluottamusta, mutta eivät suinkaan olleet sen syy, Nohrstedt korostaa. Ruotsissa ristiriitaisista tiedoista onnettomuuden seurauksista tuotti erityisesti se, ettei kellään

viranomaisella ollut selkeää vastuuta tiedottamisesta. Nohrstedtin mukaan Norjan vaihtoehto — keskittäminen yhdelle viranomaiselle — oli kuitenkin huonompi, se nosti pinnalle pelon sensuurista ja tiedon pimitämisestä.

Olennaista oli myös se, että viranomaiset tiedottivat onnettomuudesta vain omasta näkökulmastaan, eivätkä ottaneet huomioon kansalaisten tiedontarpeita. Nohrstedtin mukaan Ruotsin ydinvoimaviranomaiset eivät ottaneet tarpeeksi opiksi tapahtumasta myöskään jälkeenkäpäin, vaan siitä tehtiin hallinnollinen ja tekninen kysymys: ongelmat olisivat ratkenneet tiukemalla keskittämisellä, tehokkaammilla tiedotusstrategioilla ja teknisesti paremmalla informaatiolla. Uskottavuus- ja legitimaatio-ongelmat kuistuiivat puhtaiksi informaatio- ja viestintäongelmiksi.

Esa Väliverronen

Nauru sisään, tulkinta ulos!

LAINÉ, Kimmo. *Murheenkryyneistä miehiä? Suomalainen sotilasarssit 1930-luvulta 1950-luvulle*. Suomen elokuvatuotannon seura, Turku 1994. 226 s.

Kimmo Laineen kirja *Murheenkryyneistä miehiä?* kertoo suomalaisen elokuvateollisuuden studiodikauden (1930-50-luvut) sotilasarssista. Farsseja valmistettiin kahdesa aalossa. Ensimmäinen alkoi kuuluisasta "Rykmentin murheenkryynistä" vuonna 1938 ja jatkui yli sotavuosien. Ideologisesti tuon ajan elokuvat olivat yksinkertaisia, puolustustahtoa kasvattavia ja myönteistä armeijakuvaa luovia. Laineen mukaan (s.189):

"...elokuvat pitivät nauru- ja sotilashierarkiat verrattain selkein: upseerit säilyttivät arvokkuutensa ja nauravat hyväntahtoisesti alokkaille, alokkaat taas — vähemmän hyväntahtoisesti — siviilimiehille, ennen muuta "ruununraakelle". Alokkaiden joukossa on erilaisia vaikeasti sopeutuvia yksilöitä, murheenkryynejä, jotka kuitenkin onnistutaan integroimaan sotilasyhteisöön".

Sodan aikana farsisituotanto jatkui, mutta nauru väkijäntä. Armeija oli arka aihe komellusten näyttämöksi silloinkin, kun juonen kuljetus tähtäsi isänmaallisiin päämääriin. Sodan jälkeen asetti uusi ulkopolitiinen tilanne suitsia. Ryssä oli ollut farsseissa ryssä — jollei pahempi — ja niiden poliittinen maine oli sen mukainen.

Sotilasarssit heräsivät uudelleen vuonna 1949 noin kymmenen vuoden kukoistukseen. Lajityyppi oli kuitenkin sisäisesti muuttunut. Viranomaisille vakuuteltiin elokuvien olevan kasvattavia ja armeijamyönteisiä, koska toivottiin verohelpotuksia. Filmit eivät kuitenkaan olleet enää kehityskertomuksia kasvusta sotilaallisuuteen ja vastuuntuntoon. Sen sijaan "...komedian sallisuuden puitteissa erilaiset naamioitumis- ja ristiinpukeutumiskertomukset sekä hierarkiankumousfantasiat alkoivat nousta yhä tärkeämpään kerronnalliseen asemaan" (s. 190). Pilkan kohteena olivat entistä useammin myös armeijan upseerit ja pokkurointi-järjestelmät.

Myös aikalaiskritiikot havaitsivat ristiriidan. Samaokuva saattoi olla oikeistolehden arvostelijalle hävytöntä maanpuolustuksen piikkaa ja vasemmistokollegalle värväysfilmi, jonka perimmäinen tarkoitus oli kertoa, että armeijassa on hauskaa.

Juuri sotilasarssin "ideologinen monitulkintaisuus" tai "tulkinnallinen häilyvyys" on ymmärtääkseni Laineen pääongelma. Hän muotoilee sen (s. 27) mm. näin: "...kohdistavatko huumori ja komiikka kritiikkiä armeijan hierarkioihin, vai tekevätkö ne kohdetaan vain tuttavallisemmaksi, jolloin kurin ja hierarkian olemassaolo on helpompi hyväksyä".

Laine hakee vastaustaan yhtäältä tutkimaan elokuvien "naurun hierarkiaa" —kuka nauraa kenelle — toisaalta selvittämällä